

La *Lauro* vinícola

R. Pascual

Quan l'any 1878 Dressel excavà el fossat del *Castro Praetorio* a Roma, entre moltes altres, va trobar tres àmfors que portaven un rètol pintat que deia LAVR i que ell va desenvolupar com a *Lawronense*, tenint present la menció feta per Plini del vi d'una comarca hispànica anomenada *Lauronensia*.¹

Molts anys després, s'ha establert que existí a Catalunya una producció i una exportació de vi considerable a finals del segle I abans de Crist i en una bona part del segle I després de Crist.

Un dels factors principals per establir aquest fet ha estat la troballa d'un cert nombre de terrisseries on es feien àmfors de les dites vineres. Com que les àmfors sobre les quals Dressel va llegir la inscripció LAVR són d'un tipus que també es produí a Catalunya, el Dressel 2-3, i del passatge de Plini es pot inferir que *Lauronensia* era prop de *Laietania* i *Tarraconensia*, comarques aquestes darreres indubtablement catalanes, s'ha arribat a la conclusió que les àmfors trobades a Roma contienien un vi català, dit d'una altra manera, *Lauronensia* és a Catalunya.

La simple exposició del procés, mitjançant el qual s'ha arribat a l'esmentada conclusió, ja evidencia que l'emplaçament d'aquesta comarca no és pas un coneixement assolit, sinó tan sols una hipòtesi.

Però les àmfors i Plini no esgoten la informació, hi ha altres fonts que també aporten dades sobre la seva possible situació geogràfica. L'objectiu d'aquest treball serà ana-

1. Els *tituli* de dues d'aquestes àmfors foren publicats per primera vegada per Enrico DRESSEL, «Di un grande depósito di anfore rinvenuto nel nuovo quartiere del Castro Praetorio», *Bolletino della Commissione Archeologica Comunale* [Roma], VII (1879), p. 36-112. D'aquesta obra hi ha una edició en facsímil: Heinrich DRESSEL, *Saggi sull'instrumentum romano*, Perugia, 1978. Aquests dos rètols, als quals s'afegí un tercer, foren recollits pel mateix Dressel a *CIL* xv.

litzar-les i provar de treure'n conclusions. Per tal de no negligir cap aspecte de la qüestió, es començarà per estudiar les inscripcions LAVR trobades sobre àmfores i el pasatge de Plini on parla de *Lauronensia*. Tot seguit s'examinaran una sèrie de fonts literàries en què s'esmenta una ciutat anomenada *Lauro*. Un parell de làpides en les quals apareix un possible *Lauro* i un *Lautensis* seran analitzades a continuació. Es donarà també una ullada a la seca ibèrica que encunya monedes amb la llegenda LAVRO i per fi es parlarà de l'estampilla PHAE que apareix sobre una de les àmfores amb inscripció de Roma.

LES ÀMFORES AMB INSCRIPCIÓ LAVR

Com s'ha dit, a Roma es trobaren tres àmfores de la forma Dressel 2-3, una que a la panxa, amb una pintura negra, i les altres dues, amb pintura roja, presenten uns *tituli picti* que contenen el mot LAVR.

L'una diu LAVR VET, que Dressel interpreta com a *Lauronense vetus*, o sigui, vi vell de *Lauro* o de *Lauronensia*.²

L'altra diu LAVR IIII; aquests quatre pals són interpretats com un numeral referit a la vellesa del vi. Aquesta àmfora porta al peu l'estampilla PH AE, de la qual més endavant es tornarà a parlar.³

I la tercera diu VET IIII LAVR, tot combinant els elements de les dues anteriors.⁴

Dressel, a més, esmenta com a paral·lel una peça del mateix tipus procedent de Pompeia, en què es llegia LAVR IIII.⁵

Per fi, es coneix un fragment d'àmfora, també de la forma 2-3, trobat a Òstia, que presenta un rètol que diu LAVR ACET, desenvolupat com a *Lauronense acetum*, o sigui, vinagre de *Lauro*.⁶

Llevat de la primera, les altres, a la darrera línia de la inscripció, presenten tres lletres, de vegades separades per punts, que segurament són la màxima abreviatura d'un *tria nomina*. Les primeres lletres d'aquests grups són *L* o *M*, inicials dels *praenomina* *Lucius* i *Marcus*, cosa que sembla reforçar aquesta suposició.

Les àmfores no aporten res a la qüestió de la situació geogràfica de *Lauronensia*, ja que és versemblant que es trobin en el lloc de destí i no pas en el d'origen. Ofereixen, això sí, dades cronològiques: les de Roma són de cap a l'any 40 de l'era o anteriors, ja que la peça més moderna datada del jaciment és de l'any 36⁷ i la de Pompeia és anterior a l'any 79, data de la seva destrucció. La d'Òstia és d'època incerta.

2. CILXV 4.577.

3. *Id.* 4.578.

4. *Id.* 4.579.

5. Enrico DRESSEL, «Di un grande depósito [...]».

6. Clementina PANELLA, «Ostia, Terme del nuotatore. Le anfore», *Studi Miscellanei* [Òstia] 2, núm. 6, p. 131, làmina XXXVI, 561.

7. CILXV 4.582.

Així mateix, ofereixen informació sobre la diversitat dels productes exportats, vi vell i vinagre, i també deixen entreveure que les persones que feien aquest negoci eren ciutadans romans, altrament no portarien *tria nomina*.

LA CITACIÓ DE PLINI EL VELL

El llibre XIV de Plini fou publicat l'any 77, tot ell dedicat al vi i a la vinya. En el capítol 8, 71 enumera els vins hispànics i solament parla dels de *Laietania*, *Tarraconensia*, *Lauronensia* i baleàrics. L'existència de tots, a excepció del de *Lauronensia*, és més o menys testimoniada per altres autors, però per a aquest, Plini és l'única font.

Cal remarcar que, malgrat que se sol traduir aquest passatge parlant del «vi de Tarragona i de Lauro», en realitat no esmenta ciutats, sinó regions o comarques o el que en llenguatge actual s'anomenarien "denominacions d'origen".

Per a la Laietània, l'existència d'una ciutat epònima anomenada *Laie* és molt problemàtica i, per tant, devia referir-se a un territori que en el seu temps no constituïa cap circumscripció oficial. En canvi, *Tarraco* sí que sens dubte devia centrar la comarca dita *Tarraconensia*. Així doncs, la regió dita *Lauronensia* no pressuposa necessàriament l'existència d'una ciutat anomenada *Lauro*.

Com que la situació geogràfica de *Laietania* i *Tarraconensia* no planteja cap dubte, podria semblar que les mencions de Plini són fetes seguint un ordre de nord a sud i que, per tant, *Lauronensia* devia ésser més cap a migjorn que *Tarraco*, tal vegada ja en el País Valencià.

Plini havia estat a Espanya i pot suposar-se-li un cert coneixement de la seva geografia, però la seva obra no es distingeix pas per la disposició sistemàtica de les matèries que tracta i s'hi troben sovint passatges força mal endegats. Si s'observa l'enumeració dels vins itàlics que figura en el capítol anterior, s'aprecia un desordre considerable, les mencions salten de nord a sud i de llevant a ponent, i cal suposar que els coneixements que tenia de la geografia itàlica devien ser superiors als de la hispànica.

LES FONTS LITERÀRIES REFERENTS A LAURO

Es coneixen diverses citacions d'una ciutat anomenada *Lauro* fetes per diferents autors. Per ordre cronològic són els següents:

Frontí (35-104). Escrigué diverses obres, una de les quals titulada *Stratagemata*, dedicada a descriure estratagemes i paranyos bèl·lics de tots els temps. A II, 5, 31 explica acuradament la batalla sostinguda per Pompeu i Sertori davant de la ciutat de *Lauro*. Sertori assetjava la ciutat i Pompeu des de fora l'atacà. Sertori, gràcies a una hàbil maniobra, el derrotà i prengué la ciutat, la qual destruï tot seguit.

Plutarc (50-120 aprox.). L'autor de les *Vides paral·leles*, en les biografies de Pompeu, XVIII, 4, i de Sertori, XVIII, 4 i seg., relata la batalla de *Lauro* en termes semblants,

però en la de Pompeu afegeix que, poc després, aquest va guanyar una altra batalla disputada contra els lloctinents de Sertori, prop de *Valentia*.

Florus (primera meitat del segle II). Autor d'una obra anomenada *Epitoma de Titus Livii*; a II, 10, 7, diu breument que els dos caps, Pompeu i Sertori, s'enfrontaren i patiren cadascú una derrota: Pompeu davant de *Lauro* i Sertori davant de *Sucro*. *Sucro* és el nom antic del riu Xúquer, si bé l'autor sembla referir-se a una ciutat del mateix nom.

Una mica més enllà, a II, 13, 86, en explicar la fugida de Gneu Pompeu, després de la batalla de Munda, diu que fou perseguit i mort prop de *Lauro*. És l'únic autor que esmenta aquesta ciutat en aquest episodi. Altres fonts (*Bell. Hisp.* 37 o Dió Cassi XL III, 40) diuen que fugí per mar, desembarcà en un lloc incert i allí fou encalçat, atrapat i mort.

Apià (contemporani de l'anterior). En el llibre que explica les guerres civils de la seva *Història romana* (a I, 109), es refereix a la derrota de Pompeu i a la conquesta i la destrucció de *Lauro* per Sertori.

Orosi. Cap a l'any 416 escrigué una història dedicada a demostrar que abans del cristianisme les coses anaven molt pitjor i, per tant, es remarquen tota mena de desgràcies i de malvestats. A v, 23, 6, esmenta la victòria de Sertori i la destrucció de *Lauro*. Afegeix que Pompeu havia reunit el seu exèrcit a *Pallantia*, cosa que no repeteix cap altre autor. El riu que desemboca prop de Sagunt avui s'anomena Palància. Segurament, Orosi es refereix a aquest curs d'aigua, si bé en el seu text no diu pas que es tracti d'un riu.

Deixant de banda el segon text de Florus, que cal situar al 45 abans de Crist i en un ambient geogràfic diferent, és evident que tots els altres es refereixen al mateix fet: la batalla de *Lauro* entre Pompeu i Sertori, l'any 76 abans de Crist, i sembla molt probable que tots els autors, directament o indirectament, hagin begut de la mateixa font, segurament Tit Livi.

L'escassa toponímia esmentada és netament valenciana: *Valentia*, *Sucro* i *Pallantia*, per tant, sembla versemblant de situar *Lauro* en una zona que devia ser limitada al nord pel Palància i al sud pel Xúquer. Admès aquest emplaçament, es planteja la possibilitat d'identificar el vi de *Lauro* amb el de Sagunt, del qual parlen Juvenal (a v, 29) i Frontó (a 115, 1-4), d'una forma que és palès que era begut a Roma al segle II. A Sagunt, existí una terrisseria on es feien àmfores de la forma Dressel 2-3,⁸ cosa que, òbviament, ratifica la realitat d'aquest vi, però no que fos la mateixa cosa que el vi de *Lauro*. Altrament, Plini es vanta de la qualitat del lauronense, mentre que Juvenal i Frontó blasmen el de Sagunt.

8. Carmen ARANEGUI GASCÓ, «Anotaciones sobre las ánforas del nivel de relleno del Grau Vell (Sagunto, Valencia)», *Saguntum*, 13 (1978), p. 307-328. *Íd.* «La producción de ánforas romanas en el país valenciano», *Archivo de Prehistoria Levantina*, XVI (1981), p. 529-538.

LES POSSIBLES AL·LUSIONS A LAURO EN INSCRIPCIONS LAPIDÀRIES

Es coneixen dues inscripcions en què tal vegada s'esmenta una ciutat o una comarca anomenada *Lauro*. Una és una làpida procedent de Tarragona, actualment perduda, que va ser publicada per primera vegada per Hübner,⁹ de la qual posteriorment s'han ocupat nombrosos autors. S'hi recull una sentència pronunciada l'any 193 de l'era, en què es dirimeix un plet entre una dona dita VALERIA FAVENTIANA i un col·lectiu anomenat COMPAGANI RIVI LAVRENSIS o LAVARENSIS, expressió que pot traduir-se per "cooperativa de pagesos de la riera Laurènsia o Lavarènsia". Desgraciadament, com s'ha dit, la làpida no s'ha conservat i és, per tant, impossible una revisió que determinaria el nom del *rivus*. Solament resten transcripcions, les quals ofereixen les dues variants apuntades.

El fet jurídic que comporta que els investigadors s'ocupessin d'aquesta inscripció i que n'ha estat la causa ara no importa gaire; la cosa que interessaria fóra escatir on estigué situada aquesta riera.

La làpida prové d'una antiga col·lecció de Tarragona, és, per tant, versemblant que hagués estat trobada allí o en les seves rodalies i fes al·lusió a un curs d'aigua proper; aquest és el parer de Schulten.¹⁰ D'Ors, sense atrevir-se a situar-la, pensa que no deu referir-se a la *Lauro* valenciana¹¹ i en fi, en un treball recent, Pons la situa al Pirineu occidental.¹²

Sembla inútil de cercar en la toponímia actual un vestigi del nom d'aquesta riera, perquè és un accident geogràfic massa insignificant perquè s'hagi conservat. La cosa que sí pot fer-se i en realitat s'ha fet, és cercar en l'onomàstica antiga en quins llocs es troba el *nomen* Valerià i el *cognomen* Faventià. És clar que això, en el millor dels casos, només aclarirà d'on era la Valeria Faventiana de la làpida i no on es trobava situada la riera Lauronènsia, però cal pensar que les dues parts litigants no devien viure gaire allunyades.

Tant aquest *nomen* com aquest *cognomen* són força freqüents arreu de Catalunya, en oposició amb la resta d'Espanya, on són poc usuals. A Barcelona, hi ha una inscripció en la qual apareix una dona que porta exactament el mateix nom, Valeria Faventiana,¹³ que és molt possible que sigui la mateixa persona. A més, cal recordar que la colònia *Barcino* és cognomenada *Faventia*, amb la qual cosa dir-se així és tant com dir-se barceloní.

La segona làpida procedeix de Sagunt i també ha estat recollida per Hübner.¹⁴ Al contrari de l'anterior, si bé no presenta dificultats de lectura, el text és incoherent. Té tres línies: a la primera diu *Baebia*, és un *nomen* ben conegut amb la desinència femenina, és a

9. *CIL* II, 4.125.

10. Adolf SCHULTEN, *Geografía y Emografía antiguas de la Península Ibérica*, vol. II, Madrid, 1963, p. 24.

11. Álvaro D'ORS, *Epigrafía jurídica de la España romana*, Madrid, 1953, p. 361.

12. Jordi PONS, «Conflictes i dualitat socioeconòmica a la Catalunya pirenaica durant l'Alt Imperi», *Fonaments*, 3 (1982), p. 11-44.

13. Sebastià MARINER BIGORRA, *Inscripciones romanas de Barcelona*, Barcelona, 1973, inscripció 212.

14. *CIL* II 3.785.

dir, és la primera meitat del nom d'una dona. A la segona diu CN.L: les dues primeres lletres són l'abreviatura del *praenomen* *Gneus* i el significat de la *L* és incert. A la tercera línia, es llegeix TAVACCA LAVR. Per Hübner, la segona paraula s'ha de completar com a Laur-onense, però posteriorment s'ha dit que no hi ha separació i s'ha de llegir formant un sol mot, el qual no és pas llatí sinó ibèric.¹⁵

Si veritablement és així, aquesta inscripció, de la qual altrament s'ignora la data, ben poca cosa aporta a la qüestió que ara interessa.

LA LAURO MONETÀRIA

No cal estendre's sobre aquesta qüestió, ja que hi ha un treball prou recent i a l'abast, en què es tracta el tema de forma exhaustiva.¹⁶

En aquest treball, s'estudien les monedes amb llegenda ibèrica LAURO i, per mitjà de l'anàlisi de la seva dispersió geogràfica, s'arriba a la conclusió que la seca que les encunyà estigué al Vallès Oriental, comarca en la qual es concentren de manera fefaent les troballes.

La capitalitat d'aquesta àrea monetària devia ser l'actual Llerona, població que en els documents medievals és anomenada *Laurona*.

Aquest numerari va circular, aproximadament, entre els anys 130 i 100 abans de Crist.

L'ESTAMPILLA PH AE

Una de les àmfors del Castro Praetorio amb inscripció pintada LAUR porta al pivot una estampilla que es llegeix PHAE.¹⁷ Al Museu de Sant Boi, al Baix Llobregat, es conserva un pivot d'àmfora que presenta una marca idèntica, fins i tot amb les mateixes lligadures. No té una procedència exacta, però no hi ha cap dubte que és local. Fa de mal determinar el tipus d'àmfora a què va pertànyer, però és possible i també probable que, igual que la de Roma, fos una Dressel 2-3. L'argila amb què és feta sembla l'habitual de les àmfors catalanes, si bé cal reconèixer que no és un exemplar gaire típic.

Callender proposa completar-la com a PHAE-dimi,¹⁸ però també és possible desenvolupar-la com a PHAEnusi o al femení PHAEnusa. Si es dona per bona aquesta segona versió, cal esmentar algunes làpides barcelonines: de primer, es troba una CORNELIA

15. Pío BELTRÁN VILLAGRASA, «Los textos ibéricos de Liria, Valencia», *Revista de Filología Valenciana*, III (1953), p. 167. Carmen ARANEGUI GASCÓ, «Las excavaciones del Grau Vell y el puerto de la ciudad de Arse-Saguntum», *Saitabi* [València], XXVI (1976).

16. José ESTRADA i Leandro VILLARONGA, «La "Lauro" monetal y el hallazgo de Cánoves (Barcelona)», *Ampurias*, XXIX (1967), p. 135-194.

17. *CIL* xv 3.503.

18. M. H. CALLENDER, *Roman Amphorae*, Londres, 1965, inscripció 1.321.

PHAENUSA, segona muller d'un africà de Lixus establert a Barcelona, el qual en primeres núpcies havia estat casat amb BAEBIA NOVELLA i que tingué una filla anomenada també BAEBIA, nom que, com s'ha dit, curiosament es troba a la làpida de Sagunt.¹⁹

Segurament, aquesta PHAENUSA deu tenir relació amb una altra del mateix nom esmentada en una altra làpida, que afegeix que era lliberta d'un MARC CORNELI EUVENUS,²⁰ i si no fos que aleshores tindria dues inscripcions sepulcral, cosa que sembla difícil, podria pensar-se que és la mateixa persona.

La datació de la peça és difícil: caldrà col·locar-la en el segle I de l'era, que és la cronologia que convé a les àmfores de la forma Dressel 2-3 de procedència catalana.

D'aquest garbuix de dades és difícil treure conclusions si no es fa un quadre sinòptic i s'interpreta amb una tècnica que sembla manllevada de la informàtica.

En el quadre que segueix, s'ha indicat en la primera columna l'enunciat de cada dada, en la segona la cronologia, en la tercera si conté o no conté una referència directa al vi i en la quarta i la cinquena si cal atribuir-la a Catalunya o a València, únics països dels quals cal fer compte.

	Data	Vi	
		Català	Valencià
Monedes ibèriques LAURO	130-100 a	X	
Batalla i destrucció de LAURO	76 a		X
Estampilla PHAE	0-100 d	X	X
Citació de Plini	77 d	X	X (?)
Àmfores amb <i>titulus</i> LAURO	30-79 d	X	
Làpida VALERIA FAVENTIANA	193 d	X	
Vi de Sagunt*	100-180 d	X	X
Làpida TAVACCA LAURO			X

* (El vi de Sagunt s'inclou per no negligir cap de les dades esmentades, però és obvi que és aliè a la qüestió).

Un cop establert aquest quadre, caldrà ordenar les dades de forma sistemàtica.

Es deixaran de banda les àmfores amb *titulus* LAURO, ja que naturalment no aporten res sobre l'afer. En realitat, són l'objecte en litigi.

Per a la resta, es distingiran dues categories: aquelles que contenen una al·lusió al vi i les que solament ofereixen un topònim (*Lauro*, *Lauronensia* o *Lauronense*). Poden ordenar-se de la manera següent:

19. Sebastià MARINER, *Inscripciones* [...], p. 120.

20. Sebastià MARINER, *Inscripciones* [...], p. 76.

	VALÈNCIA	CATALUNYA
A	Citació de Plini	Estampilla PHAE
B	Batalla de <i>Lauro</i> Làpida Tavacca Laur	Monedes <i>Lauro</i> Làpida Valeria Faventiana

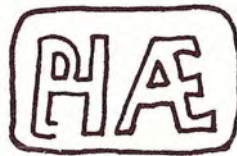
Amb aquest segon quadre, queda clar que quantitativament hi ha un empat entre les dues opcions i, per tant, hauria d'intentar-se l'anàlisi qualitativa, sempre sotmesa a interpretacions subjectives.

Els testimonis lapidaris són molt febles en ambdós casos. La manca de data de la inscripció valenciana priva d'establir comparacions cronològiques; com a màxim, poden considerar-se indicis.

La batalla de *Lauro* i la seca ibèrica del mateix nom són elements força sòlids, però, al cap i a la fi, només demostren que al País Valencià i a Catalunya hi hagueren dos nuclis de població homònims. Cronològicament, tant l'un com l'altre queden fora del període en què es produí l'exportació de vi hispànic a Itàlia; així doncs, només poden considerar-se com a antecedents.

Amb tot el que hem examinat fins aquí és impossible de pronunciar-se. L'empat es manté, però amb aquesta parella de dades, la citació de Plini i l'estampilla PHAE, l'equilibri es trenca a favor de la darrera. Efectivament, enfront de la vaguetat de la font literària es troba la sòlida evidència de l'estampilla. Ja s'ha dit que la menció pliniana només permet de formular la hipòtesi de l'emplaçament de *Lauronensia* al País Valencià; en canvi, l'estampilla indubtablement es va fer a Catalunya, com demostra la peça de Sant Boi, i el fet de retrobar-la sobre una àmfora amb *titulus LAVR* a Roma esdevé una prova concloent.

Així doncs, cal admetre, mal que sigui amb un sol element testimonial, que es pot afirmar que la *Lauro* vitícola era a Catalunya i que al capdavall ha estat certa la suposició admesa fins ara.

Estampilla PH AE del Museu de Sant Boi (1:1)

Durant les Jornades, la Dra. Carmen Aranegui ens va fer saber que havia tingut ocasió d'examinar detingudament l'àmfora d'Òstia que porta el rètol *LAVR ACET* i va constatar que és feta en la típica argila de les terrisseries laietanes. Amb això queda provat que la *Lauro* vinícola era a Catalunya i fa que les nostres elucubracions resultin una mica banals.